

En person har anhållits efter ett utpekande som visade sig vara felaktigt

Beslutet i korthet: En kvinna polisanmälde ett grovt brott. Med hjälp av en bild från Facebook pekade hon ut en person som den som begått brottet. Efter en muntlig föredragning av polisen lade en åklagare utpekandet till grund för ett beslut att anhålla den utpekade personen på sannolika skäl misstänkt för brottet. Uppgifterna om hur utpekandet hade gått till var knapphändiga. Det visade sig senare att utpekandet var felaktigt.

Utpekanden och andra former av identifiering kan vara svårbedömda i bevis-hänseende. När en misstänkt pekas ut måste tillförlitligheten av utpekandet kontrolleras. JO är mycket tveksam till att det fanns ett tillräckligt underlag för bedömningen att den utpekade personen var på sannolika skäl misstänkt för det aktuella brottet.

JO uttalar att det fanns anledning för åklagaren att komplettera utredningen bl.a. genom att undersöka hur utpekandet hade gått till i syfte att kontrollera dess tillförlitlighet. Vidare hade polisen utan direktiv från åklagaren kunnat vidta ytterligare utredningsåtgärder.

Huruvida det finns ett tillräckligt underlag för ett anhållande är ytterst en bedömningsfråga där det finns utrymme för olika slutsatser. Vid en samlad bedömning anser JO inte att det finns skäl att kritisera åklagaren för anhållningsbeslutet.

JO gör också uttalanden med anledning av att ett förhör hölls med den anhållna personen utan en försvarare närvarande.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 24 januari 2020 förde AA fram klagomål mot Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten och uppgav att hon hade anhållits för ett allvarligt brott utan att det funnits skäl för det. Hon var också kritisk till att hon hade förhörts utan att ha någon försvarare närvarande. Därutöver förde hon fram synpunkter bl.a. på hur en husrannsakan i hennes bostad hade gått till och att hon inte hade fått kontakta en anhörig.

Utredning

JO beslutade att inleda en utredning med anledning av AA:s anmälan i den del som avsåg beslutet att anhålla henne och att hon förhörts utan en försvarare närvarande.

JO begärde att Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten skulle yttra sig över handläggningen. Åklagarmyndigheten (vice riksåklagaren BB) och Polismyndigheten (juristen CC) yttrade sig den 18 augusti respektive den 1 september 2020, efter att berörda befattningshavare hade fått tillfälle att lämna upplysningar. Yttrandena finns tillgängliga hos JO.

Av handlingarna och yttrandena framgår bl.a. följande.

Den 22 november 2019 kom en kvinna in till en polisstation för att göra en polisanmälan. Anmälan togs upp av två poliser. Kvinnan berättade att hennes treåriga dotter hade utsatts för brott av en anställd i en butik som kvinnan hade besökt tillsammans med sin dotter. En anmälan om våldtäkt mot barn upprättades. I anmälan angavs AA som misstänkt person.

Vid besöket på polisstationen överlämnade kvinnan en skriftlig redogörelse för händelsen. Av denna framgick bl.a. följande. Kvinnan gick runt i butiken och upptäckte efter en stund att dottern var borta. När kvinnan hittade dottern satt hon, med nedhasad overall, på golvet i ett mindre rum framför en expedit. Kvinnan pratade med expediten och misstänkte att något inte stod rätt till. Dagen därpå hade dottern berättat om den misstänkta gärningen för sin mamma, som också hittade rivmärken på dottern. Innan dottern berättade hade kvinnan ställt många frågor till henne om vad som hänt. Kvinnan tog hjälp av en väninna som ringde anonymt till butiken för att få reda på namnet på expediten. Hon fick besked om att personen hette AA.

Poliserna som tog emot anmälan har med anledning av JO:s utredning uppgett att kvinnan vid anmälningstillfället berättade att hon – med hjälp av uppgiften från sin väninna – hade letat upp AA på Facebook. Kvinnan visade även upp en bild på AA därifrån. En av poliserna har tillagt att kvinnan uppgav att hon var helt säker på att det rörde sig om rätt person.

Samma dag som anmälan gjordes höll två andra poliser ett telefonförhör med kvinnan. Vid förhöret berättade kvinnan om vad som hänt i butiken i allt väsentligt på samma sätt som hon gjorde vid anmälningstillfället. Kvinnan berättade också att hon visat bilden på AA från Facebook för sin dotter, som bekräftat att det var den aktuella expediten. De poliser som närvarade vid förhöret har i utredningen hos JO berättat att kvinnan uppgav att hon var helt säker på att AA var rätt person.

Polisen tog därefter kontakt med en jouråklagare. Jouråklagaren beslutade att anhålla AA i hennes frånvaro. Den bestämmelse som åklagaren angav i tvångsmedelsblanketten tyder på att hon ansåg att AA var på sannolika skäl

misstänkt för brott (våldtäkt mot barn). Av blanketten framgår vidare att åklagaren bedömde att det fanns risk för att AA skulle undanröja bevis eller på annat sätt försvåra utredningen (s.k. kollusionsfara). Åklagaren beslutade också om husrannsakan i AA:s bostad och om att ett s.k. anhållningsförhör skulle hållas med AA.

När det gäller utpekandet av AA har åklagaren i utredningen hos JO uppgett att den föredragande polisen berättade att kvinnan som polisanmält händelsen hade fått fram ett namn på vem expediten kunde vara genom någon form av anonym kontakt med butiken. Utifrån namnet hade kvinnan sedan hittat en bild på AA från Facebook. Av AA:s profilsida framgick att AA arbetade i den aktuella butiken. Enligt polisen hade kvinnan – och möjligen även dottern – känt igen personen på bilden från Facebook.

Åklagaren har vidare uppgett att hon, mot bakgrund av de uppgifter som lämnades vid föredragningen, ansåg att det fanns skäligen misstanke mot AA. Med anledning av den lägre misstankegraden övervägde hon om ett beslut att anhålla AA i hennes frånvaro kunde vänta till dagen därpå, eftersom det då förmodligen skulle vara möjligt att kontrollera om AA hade arbetat i butiken den aktuella dagen. Mot bakgrund av den kollusionsfara som fanns, sammantaget med att det var fråga om en allvarlig brottsmisstanke med ett minimistraff om två års fängelse, bedömde hon dock att ett anhållande inte kunde vänta. Hon minns inte om frågan om en försvarares närvaro vid anhållningsförhöret var uppe till diskussion med den föredragande polisen i samband med att beslutet fattades.

Beslutet att anhålla AA verkställdes på kvällen och en husrannsakan i hennes bostad genomfördes strax därefter. Förhör hölls sedan med AA, där hon delgavs brottsmisstanken. AA fick information om rätten till försvarare och uppgav att hon godtog den försvarare som rätten utsåg. Hon fick även information om att hon inte behövde yttra sig om brottsmisstanken. De poliser som närvarade vid förhöret har med anledning av utredningen hos JO uppgett att AA även fick information om att hon, med tanke på brottets beskaffenhet, borde ha en försvarare. Förhöret pågick i knappt en kvart.

Vid förhöret förnekade AA brott. När förhørsledaren frågade om hon ville tillägga något kom hon ihåg att hon inte hade arbetat i butiken den aktuella dagen utan i stället befunnit sig i en annan butik. Av hennes berättelse framgick att hon arbetar i två butiker som ingår i samma butikskedja men ligger på olika orter.

Senare under kvällen anmäldes till åklagaren att anhållningsbeslutet hade verkställts. Hon beslutade att anhållandet skulle kvarstå. Av tvångsmedelsblanketten framgår att hon ändrade misstankegraden till skäligen misstänkt. Åklagaren gav direktiv om att AA:s arbetsgivare eller någon ur personalen skulle höras omgående dagen därpå, för att kontrollera vilken butik AA hade arbetat i den aktuella dagen. Därefter skulle återkoppling ske till jouråklagaren

för vidare direktiv. Om det var nödvändigt med ett kompletterande förhör med AA skulle en försvarare utses.

På förmiddagen den 23 november 2019 vidtogs utredningsåtgärder. Resultatet av dessa gav stöd för AA:s uppgift om att hon inte arbetat i butiken den aktuella dagen. Anhållandet av AA hävdes kort efter det.

Efter vidare utredning, bl.a. ett nytt förhör med kvinnan som anmält händelsen och ytterligare en kontakt med butiken, identifierades en annan misstänkt. Förundersökningen lades dock ned, då det inte gick att bevisa de objektiva förutsättningarna för att förfarandet skulle vara brottsligt.

En åklagare vid Särskilda åklagarkammaren har beslutat att inte inleda en förundersökning om tjänstefel med anledning av det inträffade. Gruppen för skiljande- och disciplinärenden hos Polismyndigheten har vidare beslutat att inte inleda någon utredning om arbetsrättsligt disciplinansvar i ärendet.

Polismyndigheten redovisade följande bedömning.

Utpekandet av AA

Polismyndigheten ifrågasätter inte att berörda poliser saknat anledning att tro annat än att DD [*kvinnan som polisanmälde händelsen, JO:s anm.*] själv var helt övertygad om att AA var gärningspersonen. Med tanke på att tillförlitligheten av utpekanden kan vara svårbedömda (se exempelvis JO:s ärende med dnr 1656-2018) är det emellertid av vikt att utpekanden som baseras enbart på egna efterforskningar prövas självständigt av polisen, bl.a. för att utesluta möjliga felkällor. Det gäller särskilt i ett fall som detta när utpekandet har skett utifrån information från en vän samt genom egna sökningar på sociala medier. Det hade därför varit önskvärt om de berörda poliserna hade vidtagit åtgärder för att kontrollera tillförlitligheten av utpekandet innan åklagaren kontaktades för beslut om tvångsmedel. Till exempel hade man kunnat be DD närvara fysiskt vid förhöret och lämna ett signalement på gärningspersonen (såvitt framgår skedde det först vid det andra förhöret när anhållandet av AA hade hävts). Förhör hade också kunnat hållas med DD:s väninna som ringt till butiken.

Dokumentationen av utpekandet av AA

Av den skriftliga redogörelse som DD lämnade in i samband med anmälan och av förhöret som hölls med DD samma dag framgår hur hennes utpekande av AA gått till, även om redogörelsen inte är särskilt detaljerad. Om DD i det första förhöret lämnade fler detaljer kring utpekandet så har det inte dokumenterats. Uppgiften om att DD var helt säker på att AA var gärningspersonen finns inte dokumenterad, vilket är en brist. Den bild på AA från Facebook genom vilken hon pekade ut AA och som hon visat för poliserna finns inte heller dokumenterad i ärendet. Även det är förstås en brist.

Behovet av en försvarares närvaro vid förhöret med AA

Av protokoll över frihetsberövandet i ärendet framgår att åklagaren i samband med beslutet om att anhålla AA i hennes frånvaro även gav direktiv om att 24:8-förhör [*s.k. anhållningsförhör, JO:s anm.*] skulle hållas med AA. Däremot framgår inte om åklagaren gav några direktiv om huruvida förhör kunde hållas utan försvarare närvarande eller om omfattningen av och innehållet i förhöret. Av de yttranden som hämtats in från ... [*de poliser som närvarade vid förhöret, JO:s anm.*] framgår att de båda gjorde bedömningen att det med tanke på brottets beskaffenhet fanns behov av att ha en försvarare närvarande vid förhöret med AA. Polismyndigheten delar denna bedömning. Eftersom beslutet att anhålla AA

i hennes frånvaro fattades och verkställdes en fredagskväll har det inte varit möjligt att få en försvarare förordnad för henne redan samma dag. Det 24:8-förhör som – i enlighet med åklagarens direktiv – hölls har därför varit kortfattat och inriktat på att delge brottsmisstanken och få besked om den misstänktes inställning till denna. Vid detta förhör har AA även informerats om sina rättigheter enligt 12 § förundersökningskungörelsen. Enligt Polismyndighetens bedömning har det varit fråga om ett sådant delgivningsförhör som kan hållas utan försvarare närvarande (jfr bl.a. JO:s beslut den 30 november 2012 i ärende med dnr 3577-2011 och den 17 juni 2016 i ärende med dnr 2943-2015). En försvarare förordnades för AA dagen efter. Något mer ingående förhör med försvarare närvarande kom dock aldrig till stånd eftersom det visade sig att AA inte varit i butiken aktuell dag.

Åklagarmyndigheten redovisade följande bedömning.

I efterhand kan konstateras att AA förväxlets med en annan person med snarlikt namn som arbetade i samma butik. Beslutet att anhålla AA i frånvaro, verkställandet av beslutet och beslutet att låta anhållandet kvarstå efter att det verkställts har således varit felaktiga. Detta är givetvis beklagligt och jag har förståelse för att detta varit påfrestande för AA.

Brottsmisstanken har enligt min mening, med hänsyn till vad målsägandens mamma uppgett om händelsen under förhöret med henne, varit sådan att den nått upp till sannolika skäl för våldtäkt mot barn och omständigheterna varit sådana att skäl som enligt rättegångsbalken krävs för häktning förelegat. Vid våldtäkt mot barn finns dessutom på grund av det höga minimistraffet för brottet en s.k. presumtion för frihetsberövande.

Åklagarens beslut att anhålla AA i hennes frånvaro har fattats efter en muntlig föredragning, vilket är brukligt under jourtid, med utgångspunkt i de omständigheter som legat till grund för mammans identifiering av AA. Utpekandet av AA har, enligt vad som framgår av förhöret med mamman, grundats på flera olika omständigheter. Bland annat har det gjorts en förfrågan till butiken vem som arbetat aktuell dag och när mamman kontrollerat namnet mot Facebook har det framgått att AA arbetade i den aktuella butiken. Vidare har mamman känt igen AA:s profilbild. Det har mot bakgrund av vad som då framkommit inte funnits anledning för åklagaren att ifrågasätta tillförlitligheten av identifieringen och ge direktiv till polisen om att kontrollera om rätt person lagts in som misstänkt i ärendet.

Åklagaren har direkt efter anhållningsförhöret, med hänsyn till de uppgifter AA då lämnat, gett polisen direktiv om att kontrollera hur identifikationen av AA gått till vid anmälningsupptagningen. Kontroll har gjorts så snart det var möjligt dagen därpå. Anhållandet har hävts omedelbart när polisen återkommit med ny information kort därefter. Det finns därför inga skäl att ifrågasätta handläggningen vid Åklagarmyndigheten i den delen som avser beslut om tvångsmedel. (Jfr JK:s beslut den 27 februari 2020 i ärende dnr 3715-19.)

Efter att polisen verkställt beslutet att anhålla AA såsom misstänkt för våldtäkt mot barn har det hållits ett förhållandevis kort förhör med AA utan att någon försvarare närvarade. Mot bakgrund av brottets allvarlighet och karaktär är min uppfattning att åklagaren inför detta första förhör, i samband med att beslut om anhållande i frånvaro fattats, skulle ha lämnat direktiv till polisen om att vid 24:8-förhör enbart delge brottsmisstanken och bereda AA tillfälle att ange sin inställning till denna. Min bedömning är dock att polisen inte hållit något utförligare förhör och att det var rätt att låta AA lämna sina kontrollerbara uppgifter om alibi även utan närvaro av en försvarare, vilket förkortat hennes frihetsberövande med en inte obetydlig tid. Inte heller i denna del finns det därför anledning att ifrågasätta handläggningen.

Avslutningsvis konstateras att åklagaren borde ha dokumenterat de omständigheter som hon lade till grund för beslutet att anhålla AA i sin frånvaro

och inte bara de omständigheter som lades till grund för att låta anhållandet kvarstå.

AA kommenterade remissvaren. Hon uppgav att frihetsberövandet och tiden därefter varit mycket påfrestande för henne.

Bedömning

Inledning och granskningens inriktning

I efterhand står det klart att utpekandet av AA var felaktigt. Att hon blev anhållen och var frihetsberövad ett antal timmar måste givetvis ha inneburit ett stort obehag för henne.

Min utredning har som nämnts avsett beslutet att anhålla AA och att hon förhördes utan en försvarare närvarande. Jag går inte in på några andra frågor.

Anhållningsbeslutet

Ett anhållande kräver enligt huvudregeln sannolika skäl för misstanke om ett brott för vilket fängelse i ett år eller mer ingår i straffskalan (se 24 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken). För sannolika skäl krävs att omständigheterna är sådana att misstanken vid en objektiv bedömning framstår som berättigad. Misstanken måste alltså bygga på konkreta fakta. (Se Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, fjärde uppl., s. 244.) Det ska också finnas en risk t.ex. för att den misstänkte genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (se 24 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken).

I andra stycket i 24 kap. 6 § rättegångsbalken regleras förutsättningarna för ett s.k. utredningsanhållande. För ett sådant anhållande krävs att någon är skäligen misstänkt och att det inte finns fulla skäl till häktning men att det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning.

I sitt beslut att anhålla AA i hennes frånvaro har den ansvariga åklagaren angett första stycket i 24 kap. 6 § rättegångsbalken. Med utgångspunkt i det måste hon ha ansett att det fanns sannolika skäl för misstanken mot AA. Det är också på det sättet Åklagarmyndigheten har uppfattat anhållningsbeslutet.

Det har framkommit att polisen vid föredragningen för åklagaren redogjorde för uppgifter från telefonförhöret med flickans mamma. I förhørsprotokollet är omständigheterna kring den misstänkta brottsliga gärningen endast kortfattat beskrivna. Detsamma gäller hur mamman hade kommit fram till att AA var den person som hon ansåg hade utsatt dottern för brott.

Utpekanden och andra former av identifiering kan vara svårbedömda i bevishänseende. Det har i den juridiska litteraturen uttalats att forskning visar att sannolikheten för ett felaktigt utpekande är beaktansvärd och att det medför att beviskraften av ett utpekande inte är så stor som man kan tro. Det finns också en risk att beslutsfattaren övervärderar betydelsen av att den som gör utpekandet har varit säker på sin sak. En beslutsfattare som överväger att lägga ett utpekande till grund för ett beslut måste vara observant på eventuella brister

som kan finnas i tillförlitligheten av utpekandet och säkerställa att han eller hon förstår hur utpekandet har gått till. Det gäller i synnerhet inför ett beslut om tvångsmedel. Beslutsfattaren behöver få klart för sig bl.a. vad den som har gjort utpekandet har uppgett i samband med utpekandet och om det finns några andra omständigheter av betydelse för bedömningen av tillförlitligheten av utpekandet. Det behöver även klarläggas hur utpekandet förhåller sig till andra uppgifter i utredningen. (Se JO 2020/21 s. 342.) Om beslutsunderlaget inte är tillräckligt är det åklagarens sak att se till att det kompletteras (se Lindberg, a.a., s. 246).

Jag är mycket tveksam till att det fanns ett tillräckligt underlag för bedömningen att AA var på sannolika skäl misstänkt för våldtäkt mot barn. Mot bakgrund av det knapphändiga underlaget fanns det anledning för åklagaren att närmare undersöka hur utpekandet hade gått till i syfte att kontrollera dess tillförlitlighet. Det fanns också anledning att komplettera utredningen när det gäller omständigheterna runt den misstänkta brottsliga gärningen och hur flickans berättelse hade lämnats. Det framstår inte som att risken för att AA t.ex. skulle undanröja bevis var så stor att det inte hade funnits utrymme för det. Det är därför inte tillfredsställande att åklagaren inte gav direktiv om ytterligare utredningsåtgärder och avvaktade resultatet av dessa innan hon tog ställning i anhållningsfrågan.

Om det finns ett tillräckligt underlag för ett anhållande är emellertid ytterst en bedömningsfråga där det finns utrymme för olika slutsatser. Vid en samlad bedömning anser jag inte att det finns skäl att kritisera åklagaren för beslutet att anhålla AA.

Som Polismyndigheten har uttalat hade det varit önskvärt om polisen vidtagit åtgärder för att kontrollera tillförlitligheten av utpekandet av AA innan åklagaren kontaktades för ett beslut om tvångsmedel. Exempelvis hade flickans mamma kunnat förhöras på polisstationen och ombetts beskriva signalementet av den misstänkta gärningspersonen. Det hade även varit möjligt att höra väninnan för att få klarhet i vilka frågor hon hade ställt till butiken. Polisen hade också kunnat höra mamman mer ingående om dotterns uppgifter om den misstänkta brottsliga gärningen. Utöver dessa konstateranden ger handläggningen vid Polismyndigheten inte anledning till några uttalanden från min sida i den här delen.

Förhöret

En person som misstänks för ett brott har enligt 21 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken en generell rätt att biträdas av en försvarare för att förbereda och utföra sin talan. Av 21 kap. 3 a § samma balk följer att den misstänkte i vissa fall har rätt till en offentlig försvarare. En sådan rätt finns t.ex. om den misstänkte är anhållen.

Rätten till tillgång till försvarare är en del av rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen. Även av EU:s försvarardirektiv följer en rätt att få tillgång till försvarare.

Den misstänkte har rätt att ha tillgång till en försvarare redan från det första förhöret. Om rätten till försvarare inte kan tillgodoses bör endast ett s.k. delgivningsförhör hållas. Ett sådant förhör ska vara kortfattat och inriktat på att delge brottsmisstanken och få besked om den misstänktes inställning till den. I riksåklagarens riktlinjer anges att en misstänkt även bör tillåtas att av egen vilja lämna uppgifter i syfte att freda sig från misstanke, t.ex. genom att lämna uppgifter av alibikaraktär (se RÅR 2017:3 Rätten till försvarare vid förhör med misstänkt över 18 år – särskilt vid ett frihetsberövande). Det är undersökningsledaren som ansvarar för att en misstänkts försvararrättigheter respekteras.

I det aktuella fallet fanns det inte förutsättningar att utan en försvarare närvarande hålla något mer än ett delgivningsförhör.

Av protokollet från förhöret med AA framgår att förhørsledaren frågade AA om hennes inställning till brottsmisstanken samt om hon ville tillägga något. AA lämnade på den sistnämnda frågan sådana uppgifter av alibikaraktär som nyss nämnts. Det som förekom vid förhöret får enligt min mening anses falla inom ramen för vad som är godtagbart utan att en försvarare är närvarande. Mot den bakgrunden anser jag inte att det finns skäl att föra fram någon kritik för hur förhöret genomfördes.

Ärendet avslutas.